

УДК 342.324

*А. В. Пасічник, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України"*

ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

У статті на підставі аналізу чинного законодавства та характеристик понять "адміністративна правосуб'єктність" і "адміністративна правоздатність" здійснюється спроба виділити вичерпний перелік видів адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб приватного права.

Ключові слова: юридична особа приватного права, адміністративна правосуб'єктність, адміністративна правоздатність.

Постановка проблеми. Численні фактори, котрі впливають на елементи правосуб'єктності, зумовлюють існування різноманітних класифікацій як, власне, правосуб'єктності, так і її складових. Однак їх автори переважно досліджували лише окремі підстави класифікації вказаних понять, а тому на сьогодні практично не існує єдиної узагальненої системи критеріїв поділу правосуб'єктності, правоздатності, дієздатності та деліктоздатності.

Оскільки адміністративна правоздатність є базовим компонентом правосуб'єктності, класифікацію останньої слід проводити саме шляхом аналізу видів адміністративної правоздатності юридичних осіб приватного права.

Звернемось до чинного законодавства. Зокрема, відповідно до п. 15.1 ст. 15 Податкового кодексу України платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів. Відповідно до ст. 2 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" обов'язок вести бухгалтерську та фінансову звітність поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, а також на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності. Виходячи із тексту ст. 4 Закону України "Про державну статистику", вимоги щодо оформлення та

надання уповноваженому органу статистичних даних поширюються на всіх юридичних осіб.

Цей перелік законодавчих актів можна продовжувати. Однак всі вони будуть свідчити, що існують певні адміністративні права та обов'язки, характерні для всіх без виключення юридичних осіб приватного права. А це означає, що є певний обсяг адміністративної правоздатності, характерний для всіх видів юридичних осіб. Його можна назвати загальною адміністративною правоздатністю. До неї належить здатність бути суб'єктом адміністративних відносин у сферах: транспорту, енергетики, енергозбереження, статистики, пожежної безпеки, оподаткування, державної реєстрації, кадрів, екологічної та санітарно-епідеміологічної безпеки, бухгалтерського обліку і фінансової звітності, охорони праці, оборони, обов'язкового державного соціального страхування тощо. Встановити точний перелік таких відносин практично неможливо внаслідок перманентної зміни адміністративного законодавства.

Окремо наголосимо: відсутність фактів реалізації певною особою суб'єктивних адміністративних прав у сфері, наприклад, транспорту (через відсутність у власності чи користуванні транспортних засобів і необхідності у їх експлуатації) не заперечує існування загальної адміністративної правоздатності. Остання є лише здатністю до набуття конкретних суб'єктивних прав, котра гарантує їх отримання і реалізацію за певних умов.

Відомо, що змістовне наповнення правового статусу юридичної особи приватного права обумовлюється метою та предметом її діяльності. Наведемо перелік юридичних осіб приватного права, котрі мають власну мету функціонування.

Так, метою громадського об'єднання, відповідно до ст. 1 Закону України "Про громадські об'єднання", є здійснення та захист прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Згідно зі ст. 2 Закону України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності", професійні спілки створюються з метою здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки. Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації", релігійні організації в Україні утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру. Відповідно до ст. 1 Закону України "Про кредитні спілки" кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України "Про торгово-промислові палати в Україні" торгово-промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання. Згідно зі ст. 1 Закону України "Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку" об'єднання співвласників багатоквартирного будинку – юридична особа, створена власниками для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання неподільного та загального майна. А у ч. 7 ст. 4 вказаного закону зазначається, що об'єднання є неприбутковою організацією і не має на меті одержання прибутку для його розподілу між членами об'єднання. Відповідно до ст. 1 Закону України "Про благодійництво та благодійні організації" благодійна організація – недержавна організація, головною метою діяльності якої є здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій осіб.

Крім вищезазначених, існує ще кілька непоширених видів неприбуткових юридичних осіб: недержавні пенсійні фонди; товарні та фондові біржі; житлово-будівельні, садівничі, гаражні кооперативи; спілки виробничих чи споживчих кооперативів; спілки комерційних банків; творчі спілки; адвокатські об'єднання.

Як не парадоксально, однак різна мета функціонування зазначених юридичних осіб їх об'єднує – всі вони не займаються підприємницькою діяльністю. Мета їх створення виключає отримання прибутку. Також кожен із вказаних суб'єктів має свою власну мету, яка відрізняється оригінальністю і може бути притаманною виключно одному виду юридичних осіб. Саме мета обумовлює певні організаційно-правову форму, предмет діяльності та правовий статус суб'єкта права, які мають гарантувати її досягнення. Вона визначає коло державних органів, з якими юридична особа буде вступати в адміністративно-правові відносини у процесі функціонування, а також предмет такої взаємодії. Причому останній буде неповторним для кожного з видів перерахованих суб'єктів права. А тому кожен з них має специфічний обсяг адміністративної правоздатності і, як наслідок, оригінальний адміністративно-правовий статус.

Проте всі вищезазначені види юридичних осіб приватного права володіють і однаковою для всіх суб'єктів загальною адміністративною правоздатністю. Отже, її обсяг доповнюється здатністю мати ті права, обов'язки, свободи та інтереси, котрі обумовлені їх власною оригінальною метою діяльності. Тому можна зробити висновок про існування крім загальної адміністративної правоздатності ще й іншого виду адміністративної правоздатності, котрий доповнює загальну. Вважаємо за можливе назвати її додатковою. Також вважаємо, що термін "спеціальна правоздатність" у цьому випадку не може бути застосований, бо вказаний оригінальний обсяг правоздатності не виключає вже наявну загальну, а доповнює її.

Оскільки всі вищезазначені суб'єкти права мають оригінальний обсяг елементів правоздатності, можна зробити висновок про існування таких видів додаткової адміністративної правоздатності: правоздатність громадських об'єднань, фондових бірж, товарних бірж, саморегульованих організацій професійних учасників фондового ринку, кредитних спілок, благодійних організацій, релігійних організацій, професійних спілок та їх об'єднань, торгово-промислових палат, об'єднань співвласників багатоквартирного будинку, приватних пенсійних фондів тощо.

Звернемо увагу на підприємницькі товариства. Так, отримання прибутку, як основна мета діяльності, характерне для таких поширених організаційно-правових форм юридичних осіб: господарське товариство,

кооператив, приватне підприємство, дочірнє підприємство, фермерське господарство, приватний навчальний заклад. Попередньо можна припустити, що вказані особи, як і неприбуткові суб'єкти приватного права, також мають єдину для всіх загальну адміністративну правоздатність і оригінальну додаткову. Проте таке припущення є вірним лише частково, оскільки всі названі суб'єкти мають єдину мету функціонування – отримання прибутку. А саме цей елемент (точніше, його різноманіття) дозволив нам раніше виділити окремі види додаткової адміністративної правоздатності.

Однак цей висновок не спростовує тезу про загальну адміністративну правоздатність, яка притаманна всім видам юридичних осіб приватного права. А наявність єдиної мети дозволяє припустити, що вони мають однакову за обсягом здатність мати адміністративні права та обов'язки саме у сфері підприємницької діяльності. Наприклад, вказані особи мають однакові права та обов'язки у відносинах з Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва, Антимонопольним комітетом України, Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики, Державною інспекцією по контролю за цінами, органами місцевого самоврядування (наприклад, з приводу державної реєстрації суб'єкта права) та іншими органами, діяльність яких стосується підприємництва. А ось прав та обов'язків, передбачених, наприклад, додатковою адміністративною правоздатністю товарної біржі, такі суб'єкти мати не здатні.

Таким чином, можна виділити додаткову адміністративну підприємницьку правоздатність. Вона характерна для всіх підприємницьких товариств.

Наразі є необхідність проаналізувати окремі норми права. Відповідно до ч. 4 ст. 41 Закону України "Про господарські товариства", Положення про порядок реєстрації випуску акцій, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26 квітня 2007 р. № 942, Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19 грудня 2006 р. № 1591, акціонерне товариство здатне мати і фактично має права та обов'язки у сфері взаємодії з Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку з приводу реєстрації емісії акцій, оприлюднення певної інформації, проведення загальних зборів акціонерів тощо.

Водночас товариство з обмеженою відповідальністю може мати таку ж мету та предмет діяльності, як і акціонерне товариство, однак вищенаведених прав не здатне мати. Отже, елементом, котрий є причиною різного обсягу адміністративної правоздатності названих суб'єктів права, є організаційно-правова форма. Остання є певною нормативною конструкцією суб'єкта права, котра і обумовлює характерний обсяг його адміністративної правоздатності.

Причому різниця існує виключно між моделями приватного і публічного акціонерного товариства та іншими організаційно-правовими формами. Вона (різниця) обумовлюється здатністю акціонерних товариств здійснювати емісію акцій і необхідністю у зв'язку із цим вступати у правовідносини із уповноваженими державними органами (у першу чергу, із Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку України). Обсяг саме адміністративної правоздатності всіх інших видів господарських товариств за критерієм їх організаційно-правової форми є **однаковим**.

Таким чином, існують підстави виділити ще один вид додаткової адміністративної правоздатності – конструкційну правоздатність. Вона характерна для публічного та приватного акціонерних товариств і складається із здатності мати ті права, обов'язки, інтереси та свободи, що обумовлені необхідністю здійснювати емісію акцій, забезпечувати їх оборот та вступати з цього приводу в адміністративні відносини з уповноваженими державними органами. Разом з цим акціонерні товариства, звичайно, мають і додаткову підприємницьку адміністративну правоздатність.

Наведемо ще один приклад порівняння адміністративної правоздатності певних суб'єктів права. Відповідно до ч. 8 ст. 2 Закону України "Про страхування" предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестрахування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. У ч. 1 ст. 48 Закону України "Про банки та банківську діяльність" вказується, що банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет) і страхування, крім виконання функцій страхового посередника. Згідно зі ст. 5 Закону України "Про аудиторську діяльність" аудиторська фірма – юридична особа, створена відповідно до законодавства, яка здійснює виключно аудиторську діяльність.

Відповідно до ст. 7 Закону України “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)”, корпоративний інвестиційний фонд – це інститут спільного інвестування, який створюється у формі відкритого акціонерного товариства і провадить виключно діяльність із спільного інвестування. У ч. 1 ст. 17 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” зазначається, що професійна діяльність з торгівлі цінними паперами на фондовому ринку провадиться торговцями цінними паперами – господарськими товариствами, для яких операції з цінними паперами є виключним видом діяльності, а також банками. Відповідно до ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України “Про довірчі товариства”, довірче товариство – це товариство з додатковою відповідальністю, яке здійснює представницьку діяльність відповідно до договору, укладеного з довірцями майна щодо реалізації їх прав власників. Виходячи із змісту Закону України “Про освіту”, приватні навчальні заклади також здійснюють виключний вид діяльності. А у п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” взагалі вказується, що надання фінансових послуг є виключним видом діяльності всіх фінансових установ. При цьому до фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії тощо.

Ті з вищеперерахованих суб’єктів права, метою яких є отримання прибутку, можуть мати однакову організаційно-правову форму, однак різний предмет діяльності. Тобто і банки, і страхові компанії й інститути спільного інвестування тощо можуть бути створені, наприклад, у формі акціонерного товариства. Їх метою є отримання прибутку. А от за предметом своєї діяльності вони кардинально різняться. І саме предмет їх діяльності обумовлює характерну адміністративну правоздатність, а отже і оригінальний правовий статус. Наприклад, банки матимуть здатність набувати адміністративні права по відношенню до Національного банку України, натомість страхові компанії таких прав отримати не здатні. Проте вони мають здатність набувати адміністративні права та обов’язки у відносинах із Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України. І такий специфічний обсяг прав та обов’язків обумовлюється саме

предметом діяльності товариств, а не їх метою чи організаційно-правовою формою.

Тому предмет діяльності юридичної особи приватного права може також слугувати критерієм виділення певного виду адміністративної правоздатності. Однак це можливо лише у тому випадку, коли такий предмет діяльності виключає можливість здійснювати всі інші види підприємництва. На цій підставі можна передбачити існування додаткової предметної адміністративної правоздатності, яка складається із страхової, банківської, аудиторської, інвестиційної, довірчої, освітньої та у сфері торгівлі цінними паперами. Останню можна іменувати фондовою.

Одна особа здатна мати кілька вказаних видів адміністративних правоздатностей. Наприклад, комерційний банк, створений у формі публічного акціонерного товариства, матиме загальну адміністративну правоздатність, а також додаткові: підприємницьку (цільову), публічного акціонерного товариства (конструкційну) та банківську і фондову (предметні). Така сукупність правоздатностей дозволяє максимально точно визначити обсяг адміністративної правоздатності суб’єкта права, а отже визначити його правовий статус та можливості трансформації останнього.

Окремо необхідно вказати, що принципи набуття адміністративної та цивільної правоздатності кардинально різняться. Так, отримання суб’єктом цивільного права спеціальної правоздатності зменшує коло можливих прав, обов’язків, інтересів та свобод, котрі він здатен мати. Натомість обсяг адміністративної правоздатності за жодних умов не зменшується. Більше того, здійснення виключного виду діяльності чи специфічна мета юридичної особи автоматично призводить до розширення обсягу адміністративної правоздатності у порівнянні із звичайними суб’єктами права. Це пояснюється виправдано збільшеною увагою держави до таких суб’єктів, а отже і розширенням кола правовідносин, котрі можуть виникати між державою та юридичною особою.

Ми вказували, що серед усіх елементів правосуб’єктності найбільш суттєвим та визначним є правоздатність. Тому вважаємо цілком допустимим застосовувати вищенаведену класифікацію адміністративної правоздатності і до адміністративної правосуб’єктності.

Висновки. Таким чином, адміністративна правосуб’єктність юридичних осіб приватного права поділяється на загальну (що характерна

для всіх без виключення юридичних осіб приватного права) та додаткову.

Додаткова за метою поділяється на: правосуб'єктність громадських об'єднань, фондових бірж, товарних бірж, саморегульованих організацій професійних учасників фондового ринку, кредитних спілок, благодійних організацій, релігійних організацій, професійних спілок та їх об'єднань, торгово-промислових палат, об'єднань співвласників багатоквартирного будинку, приватних пенсійних фондів та підприємницьких товариств (підприємницьку). Її можна назвати додатковою цільовою адміністративною правосуб'єктністю.

Підприємницькі товариства також можуть мати інші види додаткової адміністративної правосуб'єктності – конструкційну та предметну. Конструкційна поділяється на додаткову конструкційну адміністративну правосуб'єктність приватного акціонерного товариства та додаткову конструкційну адміністративну правосуб'єктність публічного акціонерного товариства. Предметна поділяється на страхову, банківську, аудиторську, інвестиційну, довірчу, фондову та освітню додаткові предметні адміністративні правосуб'єктності.

Отримано 25.02.2013

Анотація

В статті на основі аналізу діючого законодавства і характеристик понять “адміністративна правоспособність” і “адміністративна правосуб’єктність” здійснюється спроба виділити виснажувальний перелік видів адміністративної правосуб’єктності юридических осіб приватного права.

Summary

Based on an analysis of current legislation and the characteristics of the concepts of “administrative legal personality” and “administrative capacity”, the article makes an attempt to provide an exhaustive list of types of private law legal entities administrative legal personality.